

Semahat

Arsel

Kuşaktan Kuşağa

Semahat

Arsel

Kuşaktan Kuşğa

Hazırlayan

Ayşe N. Sümer



YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 5945

Semahat Arsel
Kuşaktan Kuşağa

Hazırlayan
Ayşe N. Sümer

Kitap tasarımı
© Ersu Pekin

Editör
Murat Yalçın

Düzeltili
Filiz Özkan

Baskı
Mas Matbaacılık San ve Tic. A. Ş.
Hamidiye Mahallesi,
Soğuksu Caddesi No: 3
Kağıthane/İstanbul
Tel: 0212 294 10 00
kitap@masmat.com.tr
Sertifika No: 44686

1. baskı: İstanbul, Mart 2022
ISBN 978-975-08-5283-1

© Vehbi Koç Vakfı
www.vkv.org.tr

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
Ticaret ve Sanayi A.Ş., 2022
Sertifika No: 44719

Bu kitap, Vehbi Koç Vakfı'nın
katkılarıyla yayına hazırlanmıştır.

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek
tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının
yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161
Beyoğlu 34433 İstanbul
<http://www.ykykultur.com.tr>
ykykultur@ykykultur.com.tr
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
[facebook.com/yapikrediyayinlari](https://www.facebook.com/yapikrediyayinlari)
twitter.com/YKYHaber
[instagram.com/yapikrediyayinlari](https://www.instagram.com/yapikrediyayinlari)

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
PEN International Publishers Circle üyesidir.

Kitapta kullanılan resimler şu kaynaklardan sağlanmıştır:
Vehbi Koç Vakfı koleksiyonu
Semahat Arsel koleksiyonu
Özel koleksiyonlar
VEKAM Kütüphanesi ve Arşivi (VEKAM)
Ankara Bağ Evi koleksiyonu (VEKAM ABE)
Sadberk Hanım Müzesi koleksiyonu (SHM)

Kapak: Semahat ve Rahmi Koç'un doğdukları, şimdi VEKAM'ın merkezi
olan Keçiören'deki bağ evi.
Sadettin Sever'in fotoğrafı.

İçindekiler

6	Önsöz
9	Ankara
145	İstanbul
323	Sonuç Olarak
329	Ekler

Önsöz

Aile büyüklerimiz hayattayken, geçmişle ve eskilerle, ailemizin kökleriyle, atalarımızla ilgili aklımıza gelen soruları onlara sorar, bilgi alırdık. Önce annem, sonra babam ve etrafımızdaki yaşlı akraba ve tanıdıklar teker teker vefat edip aramızdan ayrılınca, geçmişle ilişkimizin bazı yerlerde tamamen koptuğunu, bazı yerlerde de unutulduğunu daha fazla hissetmeye başladım. Artık soracak insan pek azaldı; yok gibi... Sadece bir iki kişi kaldı.

Hayretle fark ettim ki ailenin en büyüğü ve geçmişle bağlantısını kuran kişi ben oluvermişim. Akraba ve tanıdıklar, kardeşlerim, yeğenlerim eskiyle ilgili bilgileri bana sormaya başladılar.

Her ne kadar Vehbi Koç'u anlatan birkaç kitap yazıldı, yorumlar yapıldı, yazılar, makaleler çıktı, belgeseller hazırlandıysa da, onlar genellikle Vehbi Koç'un iş hayatı ve profesyonel kişiliğiyle ilgili bilgiler ve belgeler.

Babamın vefatından sonraki şoku atlatıp yeni hayatımıza ve şartlara uyum sağlamaya başladıktan sonra, ailenin gençlerinin bilgi edinebilmeleri, uzak akrabalarımızı, köklerimizi tanıyabilmeleri amacıyla doğduğum andan itibaren ananelerimizi, yaşadıklarımızı, duyduklarımızı ve gördüklerimizi –hatırlayabildiğim kadarıyla– kaydetmek ve bu bilgileri bizden sonraki nesillere bırakmak ihtiyacını hissettim. Bunu, aynı zamanda bir görev olarak da algıladım.

Günlük meşguliyetlerle “bugün-yarın” diye erteliyordum. Yarın bizlerin hayatta olup olamayacağımızı Allah'tan başka kimse bi-

lemez. Hatıratını yazmayı planlayıp bitiremeden aramızdan ayrılan dostlarımızı da görünce işi daha ciddiye alıp programladım ve bu kitabı ortaya çıkardık. Allah razı olsun bu görevi üstlenen sevgili dostum Ayşe Sümer'den... Kitap yapımı ve tasarımı konusunda uzman olan Ersu Pekin'e de çok teşekkür ederim.

Ailemin baba tarafını daha iyi tanıyor, annemin babasından sonrasını bilemiyordum. Güzel bir rastlantı olarak Suna ve İnan Kıraç'ın İstanbul Araştırmaları Enstitüsü'nün, Millet Yazma Eser Kütüphanesi Müdürü Sayın Melek Gençboyacı'yla tanışması ve işbirliği sonucunda bu bilgilerin ayrıntılarına ulaştık. Sadberk Hanım Müzesi'ndeki aile şeceresinde de her iki tarafın atalarının Hacı Bayram Veli'ye dayandığını görebiliyoruz.

Kitabımın amacı, dinlediklerimi, yaşadıklarımı ve gördüklerimi anlatırken, zamanla “yaşam tarzının”, örf ve âdetlerin nasıl değiştiğini, ülkenin sosyal, ekonomik ve politik açılardan nelere tanıklık ettiğini bizden sonraki kuşaklara aktarmaktır.

Semahat Arsel
Haziran 2021



ANKARA



Ankara: Eski bir kent

Başlarken, ailemizin geçmişini, köklerini araştırırken, Ankara'nın geçmişine, Doğu ve Batı medeniyetlerinin bulunduğu yer olan bu kentin tarihinin ne kadar eskilere dayandığına ve bugüne kadar muhafaza edilebilmiş, gelebilmiş eski eserlere değinmeden geçmek istemedim ve bu konuyu da araştırdım.

Vehbi Koç Vakfı Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi/VEKAM'dan edindiğim bilgilere göre Ankara ve çevresinde Eskitaş Çağı'ndan bu yana insan yerleşiminin izleri görülmekte. Ankara kenti ile ilgili arkeolojik araştırmalara göre de kentin tarihi M.Ö. 12. yüzyılın başlarında, Frigler ile başlıyor. Frigler, Ankara'ya 76 km. uzaklıkta bulunan Polatlı ilçesinin sınırları içinde yer alan Gordion merkez olarak Ankara ve çevresine hâkim olmuşlar. Sırayla Hititler, Lidyalılar, Persler, Helenler, Galatlar, Romalılar, Bizanslılar, Anadolu Selçukluları, İlhanlılar, Ahîler ve 1354'ten 1920'ye kadar da Osmanlı İmparatorluğu Ankara'dan gelmiş geçmiş kavimleri ve bölgede hâkimiyet kurmuş yönetimleri oluşturuyor.

Ankara, İç Anadolu'nun kuzeybatısında, Ankara Çayı'nın geçtiği, Karadeniz dağlık bölgesinden uzak ova üzerinde, korunmaya elverişli bir mevkide kurulduğundan, eskiden beri kervan yollarının uğrağı olmuş. Şehir oldukça dik bir tepeden, doğu, batı ve güney yönlerinden ovaya doğru iner ve yayılır. Bu tepenin en yüksek noktasında Ankara Kalesi durur. 17. yüzyılın başlarında kentin çevresine, saldırıları önlemek amacıyla, bir duvar inşa edilmiş ve sınırları bu duvarla belirlenmiş. İç içe üç kat surla çevrili olan şehir, kale

1: Ankara, dik bir tepeden ovaya doğru kurulmuştur. Tepenin üstünde Ankara Kalesi yapılmıştır.

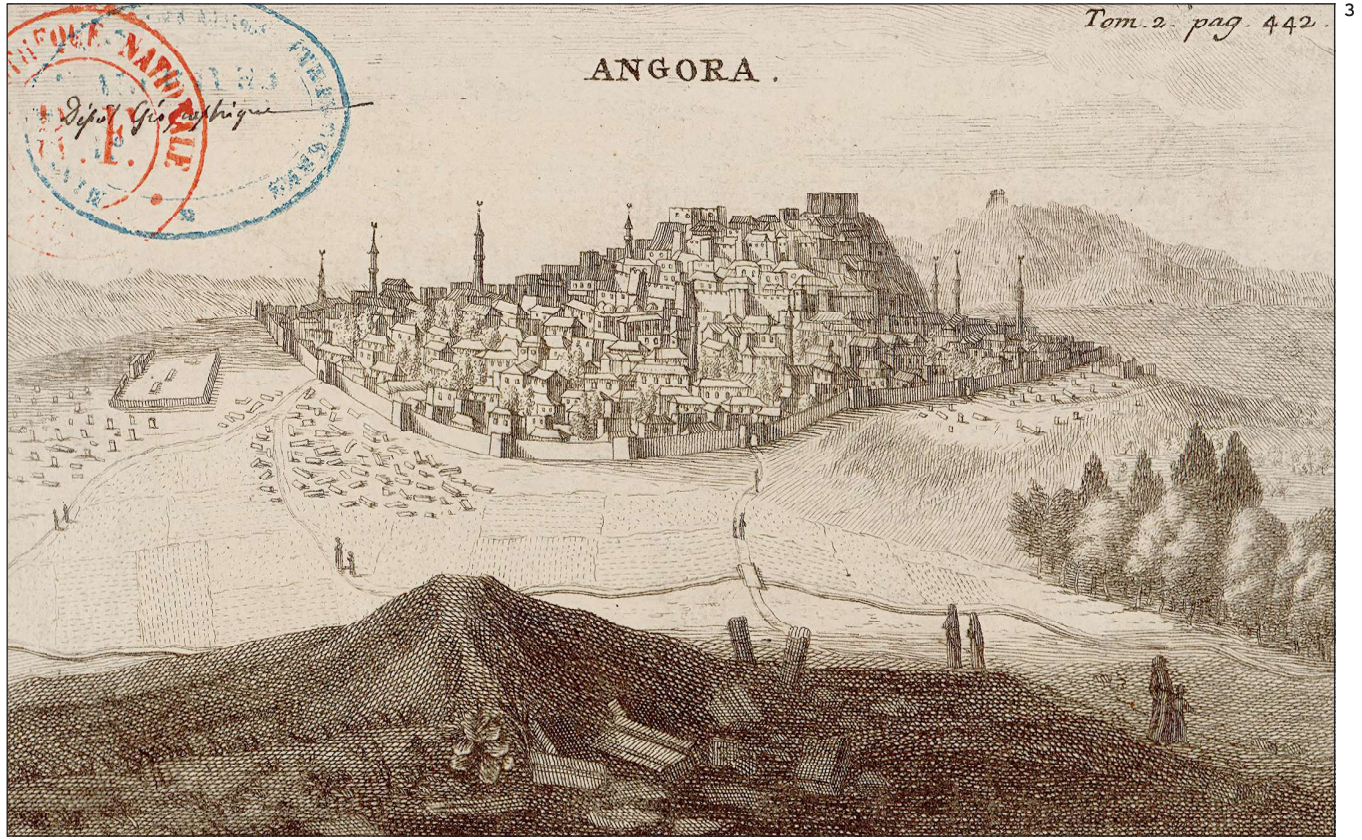


çevresinden aşağıya halka halka yayılmaktaymış. Bugün, maalesef, bu surlardan eser kalmamıştır.

Ankara Kalesi'nin ilk yapımının Galatlara (M.Ö. 278 - M.S. 284) kadar indiği tahmin edilmekte. Tarihi kaynaklar ise kalenin iç surlarının Bizans İmparatoru Konstantinos döneminde inşa edildiğini belirtir. Surlar, iç ve dış kale olarak iki bölümdür. İç kale surlarında Bizans dönemi, üzerinde ise Türk dönemi duvarı özellikleri görülür. Kale değişik dönemlerde onarılmıştır.

İslamiyet'in ilk devirlerinde Ankara, Anadolu'nun diğer şehirleri gibi Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetindeymiş ve imparatorluğun mühimmat ve erzak depolarının bulunduğu başlıca konaklama yerlerinden biriymiş. 1071 senesinde Türklerin Bizans orduları karşısında kazandıkları Malazgirt Zaferi ile kent 1073'te Selçuklu hâkimiyetine geçer ve şehirde İslâmiyet Dönemi başlar. O tarihlerde

2: Fransız tüccar, doğa bilimci, hekim ve antika meraklısı Paul Lucas 18. yüzyılın başlarında Ankara'yı at sırtında gezmiş ve gördüklerini 1712 yılında Paris'te yayımlanan *Voyage du Sieur Paul Lucas au Levant* adlı kitabında anlatmış, Ankara ve Ankara Kalesi'nin resmini de yapmıştı. Lucas Ankara'nın adını *Angoura* olarak yazmıştı.



Ankara'nın çevresi zengin ve bereketli araziyle çevrili olup ticaret yollarının üzerinde bulunmaktaymış. Osmanlı İmparatorluğu zamanında Anadolu Beylerbeyi'nin merkezi olmuş. Cumhuriyet'in ilanına kadar Ankara Vilayeti merkezi olan Ankara, Cumhuriyet'in ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olur. Günümüzde Nallıhan, Beypazarı, Kızılcahamam, Ayaş, Haymana, Bala, Şereflikoçhisar ve Kalecik ilçeleri Osmanlı dönemi idari statülerini halen korumaktadır.

Ankara adının ne zamandan beri kullanıldığı, nereden geldiği, nasıl türediği hakkında çeşitli görüşler, varsayımlar var. Efsaneye göre kent Frig kralı Midas tarafından kurulmuş ve gemi çıpası anlamına gelen Ankyra adını almış. Yunancada koruk anlamında Anguri, Selçuklularda Enguriye olarak yazmaktadır. Batılılar Angora dermiş.

3: Fransız botanikçi Joseph Pitton de Tournefort 22 Ekim 1702 günü Ankara'ya geldi. Angora veya Angori diye yazdığı adını Türklerin Engour (Engür) biçiminde telaffuz ettiğini belirtmişti. Tournefort, Ankara'yı Lucas'ın resminden daha kalabalık ve büyük bir kent olarak resmetmiştir. *Relation d'un Voyage du Levant*, C. 2, Paris 1717.



4: Roma hamamı kalıntılarından Ankara Kalesi'ne bakış. 1950'ler. VEKAM env. no: 3062.

5: Fransız tarihçi, mimar ve arkeolog Charles Texier 19. yüzyılın ikinci yarısında Ankara'yı da ziyaret etmişti. *Asie mineure: description géographique, historique et archéologique des provinces et des villes de la Chersonnèse d'Asie*, Paris 1862.

Şehrin kuruluşundan yakın zamana kadar, yüzyıllar boyu yapılmış çeşitli eserlerin büyük bir kısmı Eski Ankara'dadır. Dar, dik sokaklarda, omuz omuza sıralanmış ve artık pek azı kalmış bu eski Ankara evlerinin bazılarının yapılış tarihi 18. yüzyıla kadar uzanır.

Ankara'nın en eski eserlerinden biri olan Augustus Tapınağı Hacı Bayram Camii'nin yanındadır. Uzun zaman buraya halk Ak Medrese adını vermiş, Hacı Bayram Camii'nin parçalarından saymıştır. Augustus Tapınağı, harap olmadan bugüne ulaşmıştır. Roma Hamamı da Roma ve Bizans Ankarası'ndan kalan eserlerdendir.



6



6: Ankara Kalesi'nin Hisar Kapısı. Kapının iki yanında sütun kalıntıları ve bir aslan heykeli görünüyor. 1932'de çekilmiş bir fotoğraf. VEKAM env. no: 2009.

Eski Ankara'daki cami, medrese, türbe gibi eserler Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine aittir. Camilerin en büyüğü Arslanhane Camii'dir. Bu cami Ahî reislerinden Şerafettin tarafından yaptırılmış, Ahîlik Teşkilâtı'nda esnaf, sadece ticareti değil, aynı zamanda şehrin idaresini de eline almış.

Hacı Bayram Camii, 14. yüzyıl ortasında Hacı Bayram Veli adına inşa edilmiş, cami 16. yüzyılda Mimar Sinan tarafından onarılmış, ayrıca zarif bir minare ilave edilmiş. Yeni Cami veya Kurşunlu Cami, Mimar Sinan'ın kendi eseridir. Ankara camilerinin yanında inşa edilmiş olan medrese, tekke, imaret ve han gibi sayısız eser maalesef, zamanla yıkılıp gitmiş.

Şehrin en hareketli bölgelerinden bir olan Ulus Meydanı, eskiden dış kale surlarından şehre girilen bir kapının bulunduğu noktaymış. Burada bir de büyük bir mezarlık varmış. Sınırları Hacıbayram, Çankırı Kapı, Ulus Meydanı mahalleleriyle sınırlıymış. Eski Büyük Millet Meclisi binası, Sayıştay, Maliye Bakanlığı, Opera, Numune Hastanesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Cumhuriyet Anıtı, Vilayet Konağı gibi binalar Eski Ankara sınırları içinde kalmıştır.

Ankara'da 16. yüzyılda bulunan mahalleler, Bedesten ve At pazarı'nın merkezini oluşturduğu Yukarı Yüz ile Tahtakale ve Karaoğlan çarşılarının etrafında bulunuyormuş. Yapılan pek çok han ve bedesten, bu yüzyıldan itibaren, Ankara'nın önemli bir ticaret merkezi olduğunu göstermektedir.

Bu bölge zaman zaman büyük yangınlar geçirmiş. Kurşunlu Han, Çengel Han dışındaki diğer hanlar yıkılmış. Kurşunlu ve Bedesten Atatürk'ün direktifiyle onarılmış ve bugün Anadolu Medeniyetleri Müzesi olarak kullanılmaktadır.

Her han, bir çeşit malın kapalı pazar yeri olduğundan, toplayıp dağıtımını yapılan malın adıyla anılırmış. Bedesten ise Arapçada bez, yün, kumaş anlamına gelir, sadece ticari malların değil, aynı zamanda şehir zenginlerinin paralarının korunduğu yer olarak bilinirmiş. 16. yüzyıldan itibaren sof (tiftik/Angora) üretimine bağlı ticari merkezlerden biri olan Ankara’da, Bedesten çevresinde kümelenen 10 büyük han konaklama dışında sanat ve ticaret işlevini de yüklenmiş.

19. yüzyıl ile gerek tiftik keçilerinin Güney Afrika, Amerika ve Avustralya gibi ülkelere götürülmesi ve buralarda yetiştirilmesi, gerek Osmanlı yönetiminin siyasal otoritesindeki zayıflama, Ankara’nın gelir kaynağı haline gelen sof ticaretinin ve tiftik üretiminin gerilemesine neden olmuş. Ayrıca 1873-1875 yılları arasında sadece Ankara civarında 18.000 kişinin ölümüne sebep olan kıtlık, savaşlar, istilalar ile 1881 ve 1917 büyük yangınları da Ankara’yı fakirleştirip gerilemesine neden olmuş.